

BEVEZETÉS

A *Magyar Pszichológiai Szemle* különszáma három, részben egymástól független, részben egymáshoz kapcsolódó témakört foglal magába. A három téma közös tárgyalásának intellektuális és szakmai együttműködésből származó okai vannak. 2011-ben a Tudomány Napja alkalmából az MTA Pszichológiai Kutatóintézetében mutatkozott be egymásnak először három kutatói közösség: az MTA Pszichológiai Kutatóintézetének versengéssel foglalkozó munkatársai, akik részben együttműködtek a Szegedi Tudományegyetem Neveléstudományi Intézetének és Pszichológiai Intézetének a munkatársaival, a Debreceni Tudományegyetem Pszichológiai Intézetének pro-szociális magatartást kutató szociálpszichológusai és a Pécsi Tudományegyetem machiavellizmust kutató evolúciós pszichológia csoportja. Az első találkozóból évenként megrendezett esemény lett. 2012-ben Pécsen, 2013-ban és 2014-ben Debrecenben találkoztak egymással a három területen kutatást folytató csoportok és mutatták be egymásnak és vitatták meg, az érdeklődő közönség jelenlétében és részvételével az évről évre újonnan született kutatási eredményeiket. A most elkészült különszám a csoportok legújabb kutatásai eredményeiből mutat be néhányat.

A közös találkozók alapgondolata az volt, hogy bár a kutatott témák eltérőek, mégis vannak közös pontjaik, amelyek mentén közösen lehet gondolkodni. Mind a machiavellizmus, mind a versengés, mind a társas értékkorientáció és ezen belül a proszocialitás interperszonális jelenségek, az interperszonális kapcsolatok dinamikus elemei. A machiavellizmus értelmezhető úgy is, mint egy sajátos versengési stratégia, amely a manipuláció alkalmazásával egyik formája a destruktív versengés megnyilvánulásainak. A társas értékkorientáció kiterjedt szakirodalma ugyan csak foglalkozik a versengéssel, azt bizonyos értelemben szembeállítva a proszocialis magatartással. Mind a machiavellizmus, mind a társas értékkorientáció szakirodalma ennek megfelelően negatív jelenségnek tartja a versengést. A harmadik, a versengést kutató csoport egyik motivációja az volt, hogy a versengésről ezt a képet árnyalja és a versengés destruktív és együttműködéssel és proszocialitással nem összeegyeztethető változatai mellett rámutasson annak konstruktív válfajaira is, így például a győzelemmel és a veszteséssel való megküzdés adaptív formáira illette.

Bereczkei a machiavellizmust bevezető tanulmányában összefoglalja a machiavellistákra vonatkozó jelenlegi ismereteket, és többször is összeköti ezt a jelenséget a versengéssel. Az egyik a machiavellizmust mint olyan versengési stratégiát tárgyalja, amely kifejezetten elősegítette a kognitív képességek fejlődését. Nem versengenek erősebben, mint mások, de ha a partnerük együttműködik, akkor ők tesznek versengő és nyeresre törő lépéseket. Elsősorban akkor alkalmazzák manipulatív, érdekérvényesítő törekvéseiket, amikor ez a legkevésbé költséges a számukra, így például együttműködő partnerek (azaz könnyen kizsákmányolható, potenciális áldozatok) esetén.

Orosz Anna és Bereczkei Tamás vizsgálatából kiderül, hogy a machiavellisták versenyelőnnyel rendelkeznek olyan helyzetekben, amelyekben mások csalását kell felismerni egy versengő helyzetben, és Szabó Edit és Bereczkei Tamás vizsgálata is rámutat arra, hogy az olyan helyzetek megértésben gyorsabbak, amelyekben valamilyen manipuláció vagy megtévesztés szerepel.

Deák Anita és kollégái egy agyi képalkotó vizsgálatot közölnek, amelyet a PTE Diagnosztikai Központjában végeztek. Ebben a korábbi machiavellizmusvizsgálatok során kapott összefüggések idegrendszeri alapjait kutatták, és megállapították, hogy a machiavellisták olyan agyi területeken mutatnak aktivációs többletet, amelyek részben az érzelemszabályozással, részben olyan kognitív funkciókkal kapcsolatosak, mint a figyelmi, emlékezeti folyamatok végrehajtása, és a nem releváns információk gátlásában. Ez megerősíti, hogy a machiavellisták folyamatosan monitorozzák a társak viselkedését, és ennek megfelelő rugalmas válaszokat adnak saját nyereségük növelése céljából.

A machiavellizmus és az értékorientáció kérdését Pántya József és Kovács Judit vizsgálata kapcsolja közvetlenül össze, rámutatva arra, hogy a machiavellisták és a pro-szelf értékorientációjú személyek hasonlítanak egymásra a dominancia és a közösségi értékek egyenlő elfogadásában, ugyanakkor mindketten különböznek az együttműködő értékorientációjú és alacsony machiavellista személyektől, mivel mindkét csoport a közösségi értékeket vallja erősebben magáénak.

A versengés témakörét tárgyaló vizsgálatok a versengés szubjektív jelentésének a vizsgálata mellett főképpen a győzelem és a vesztes kérdéskörét helyezik a fókuszba. Fülöp Márta és Nagy Tamás vizsgálata a győzelemmel és a veszteséssel való pszichés megküzdés mintázatait azoknak hasonlóságait és különbségeit vizsgálta. Nagy Tamás és szerzőtársai a versengést és a győzelmet és vesztesést kísérő hormonális változásokat kutatták a jutalom és a versengési attitűdök összefüggésében. Sebestyén Nóra és Fülöp Márta azt vizsgálták, hogy vajon azonos-e a versengés, a győzelem és a vesztes értelmezése magyar, kínai és magyarországi kínai bevándorló tanulók körében, míg Pinczés-Pressing Zsuzsanna és Fülöp Márta ugyanezeket a fogalmakat vizsgálta sikeresen és nem sikeresen versenyző tehetséges fiatalok körében. Kasik László és Guti Kornél tanulmánya a versengést a szociális készségekkel, ezen belül a szociális problémamegoldással kapcsolja össze. Ez a téma már át is vezet különszámunk harmadik nagy tematikus egységéhez, a társas orientáció és a proszociális magatartás kérdésköréhez.

Kovács Judit bevezető tanulmányában ténylegesen össze is kapcsolja a versengés és a proszociális magatartás vizsgálatának az elméleti és módszertani kérdéseit,

illetve még két nagyon fontos szociálpszichológiai jelenség felé terjeszti ki vizsgálódását és ez az igazságosság és a hatalom pszichológiája. Tanulmánya rámutat arra, hogy a társaslélektani jelenségek milyen sok szálon tudnak egymáshoz kapcsolódni és egymás megértését gazdagítani. A tematikus rész további tanulmányai mind a proszociális magatartás egy-egy megnyilvánulási formáját vizsgáló kutatást mutatnak be. Putz Ádám és munkatársai az együttműködést vizsgálták a vonzerő és a csalás összefüggésében. Bernáth Ágnes és Kovács Judit tanulmánya, amely a mentalizáció és az együttműködés, mint proszociális magatartás kapcsolatát vizsgálja, kapcsolatot teremt azokkal a vizsgálatokkal, amelyek a machiavellisták esetében vizsgálják mások mentális állapotának a megértését. Dallos Andrea és Kovács Judit vizsgálata egy másik proszociális magatartás, a segítségnyújtás megítélését vizsgálja szervezeti keretek között. Papp Gábor és Kovács Judit vizsgálata a bocsánatkérés hatását vizsgálja a személyközi kapcsolatok alakulására.

A bemutatott vizsgálatok a szociálpszichológia mellett kitekintést nyújtanak a személyiségpszichológia és a kulturális összehasonlító pszichológia területére is. A kötetben szerepel neuropszichológiai kutatás, amelyet képalkotó eljárással folytattak és biológiai pszichológiai, vagyis neuroendokrinológiai vizsgálat is. A bemutatott vizsgálatok módszertanilag is nagyon gazdagok: a kísérleti módszerektől a kérdőívekig, a kvantitatív módszerektől a kvalitatív módszerekig terjedően mutatják be az interperszonális kapcsolatok vizsgálatának széles spektrumát.

A tematikus szám három kutatói műhelyt is be kíván mutatni: a Debreceni Tudományegyetem Pszichológiai Intézetében Kovács Judit vezetésével működött, az MTA Kognitív Idegtudományi és Pszichológiai Intézetében és az Eötvös Loránd Tudományegyetem Társas Interakció: versengés és együttműködés kutatócsoportjában működött Fülöp Márta vezetésével és a Pécsi Tudományegyetem Pszichológiai Intézetében működött Bereczkei Tamás vezetésével. Ezekben a műhelyekben a szenior kutatók mellett számos nagyon tehetséges fiatal kutató dolgozik, és remélhetőleg viszi majd tovább az adott műhely kutatási hagyományait.

Fülöp Márta, Bereczkei Tamás, Kovács Judit